

Základné koncepty a teoretické východiská výchovného poradenstva

Poznámky k teoretickým východiskám koncepcie činnosti systému výchovného poradenstva

PhDr. Marta Hargašová, CSc.

Ad/ Guidance and counseling

Po roku 2000 sa odborné diskusie v ekonomicky rozvinutých i rozvojových krajinách často týkajú definovania úloh a prostriedkov „guidance and counselling“ na rôznych stupňoch vzdelávania. Využívajúc metaforu naratívneho prístupu konštruktivismu ide na jednej strane o „ukazovanie cesty, vedenie, nasmerovanie“ (guidance) a na druhej strane o odbornú pomoc jednotlivcom a skupinám (counselling), aby boli na tejto ceste úspešní a vzhľadom na svoje predpoklady dokázali plne využívať dané možnosti v prospech seba aj spoločnosti. Ak vystúpime z praktickej roviny na teoretickú, ide o dosiahnutie dvoch zdanlivo proti sebe stojacich cieľov: *prispôsobiť sa spoločnosti a správať sa slobodne ako jedinečná ľudská bytosť*.

Ak chceme žiakov viesť musíme mať víziu spoločnosti na časovom kontinuu a zamerať sa na to, aby boli pripravení *adaptovať* sa na jej požiadavky. Ciele vzdelávania možno pokladať za všeobecne definované pre rôzne stupne a triedy systému vzdelávania – **vychádzajú z potrieb spoločnosti**. *Metódy vzdelávania predstavujú súbor plánovaných postupov na dosiahnutie cieľa vzdelávania; spôsob zámerného usporiadania činností a opatrení na uskutočnenie vzdelávacieho procesu a jeho účinnosti v smere k vzdelávanému, aby sa čo najefektívnejšie dosiahol cieľ (Stratégia celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva, Ministerstvo školstva SR, 2007, s. 7). Výber metód vzdelávania je podriadený cieľom a princípom vzdelávania, obsahu, časovým a materiálnym podmienkam, osobnosti lektora a vzdelávaného.*

Úlohou poradenstva je pomáhať žiakovi objavovať, prijať sa so všetkými kladmi i nedostatkami a porozumieť samým sebe. Podporovať žiakov, aby dokázali rozvíjať a efektívne využívať svoje schopnosti, talent, zručnosti, osobnostné charakteristiky, modifikovať svoje správanie, efektívne komunikovať a spolupracovať, rozhodovať sa, riešiť problémy, vyrovnávať sa so zmenami, neistotou, stresmi a pod. Tieto ciele sú individualizované – **vychádzajú z potrieb jednotlivca**. Na jednej strane je pedagogika, ktorá sa snaží čo najlepšie pripraviť deti / žiakov na adaptáciu v podmienkach prostredia tak, aby dokázali dobre fungovať v rodine, komunite, pracovnom prostredí ako rodičia, občania, zamestnanci a pod. Tieto požiadavky by sa mali odrážať v školských vzdelávacích plánoch. Na druhej strane je psychológia, ktorá kladie do popredia slobodu a potreby jednotlivca, uznáva jedinečnosť každej osobnosti, jej individuálne schopnosti, zručnosti, talent, záujmy a hodnoty, jej právo na samostatné rozhodovanie, sebaurčenie a sebariadenie.

Ak by sme brali tieto dve vedy a ich implikácie oddelene, jasne sa ukazuje, že by bolo komplikované hľadať súlad. Žiaden cieľ sám osebe nemá definitívnu platnosť a vyžaduje sa adekvátna kombinácia. Nie je možné deti len formovať podľa spoločenských požiadaviek a pritom neprihliadať na ich jedinečnosť a opačne. Individuálny prístup sa v škole deklaruje ako princíp, lenže je ťažké ho previesť do reality bez zjednodušovania a formalizmu. V bežnej praxi sa predpokladá, že každý pedagóg je zároveň aj psychológom. Do istej miery je to pravda. Nie je

však možné, aby zvládal celú šírku a hĺbku psychologického poznania a pôsobenia. Preto je veľkým prínosom, ak sa odborníci systému výchovného poradenstva, psychológovia a pedagógovia, zameriavajú na hľadanie rovnováhy, na „vybalansovanie medzi cieľmi“ a plnili nezameniteľné úlohy v tomto systéme, ktorý je treba rozvíjať a nie rušiť alebo atomizovať. Prikláňame sa k názoru, že bez ohľadu na to, ako dobre je štruktúrovaná a nastavená vzdelávacia politika nemôže byť úspešná, ak sa „guidance and counselling“ t. j. výchovné poradenstvo nestane integrálnou zložkou vzdelávacieho systému. Len spolupráca medzi odborníkmi môže viesť k vyvažovaniu medzi *adaptáciou a jedinečnosťou* a tým prispievať k adekvátnemu vývinu detí v rôznych vývinových štádiách intelektuálneho, osobnostného, sociálneho, morálneho alebo profesionálneho / kariérového vývinu. Pedagógovia a psychológovia sú v systéme výchovného poradenstva predurčení na spoluprácu, pričom pedagogické princípy sú formatívnou základňou a poradenstvo je jeho „dušou a hnacím motorom“.

Obzvlášť v období pubescencie (11 – 15 rokov) potrebujú žiaci multidisciplinárne výchovné poradenstvo, zahŕňajúce všetky vývinové aspekty od biologických (somatických), cez psychologické (duševné i duchovné), sociálne (makrosociálne a mikrosociálne) a vonkajšie faktory prostredia (ekonomické, politické, ekologické, technologické a i.). V období dospievania sa objavuje mimoriadna intraindividuálna a interindividuálna variabilita (Langmaier, Krejčířová, 2006). Platí to nielen v rámci biologických zmien, ale aj pre ostatné psychologické a sociálnopsychologické aspekty rozvoja celkovej populácie žiakov na základných školách. Osobitnú pozornosť si vyžadujú žiaci so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ŠVVP) – zdravotne znevýhodnení, s poruchami učenia, správania, nadaní žiaci a žiaci zo sociálne znevýhodňujúceho prostredia. Tu majú nezastupiteľné miesto okrem učiteľov a psychológov aj špeciálni pedagógovia, lekári a sociálni pedagógovia.

Ad/ Úlohy a ciele výchovného poradenstva

Podstatným znakom súčasnosti sú neustále, rýchle a často nečakané zmeny vo vonkajšom kontexte (sociálne, ekonomické, politické, ekologické, prírodné katastrofy, vojny, globalizácia a i.), čo komplikuje prípravu mladej generácie na adaptívne začlenenie sa do spoločnosti. Stále viac sa zdôrazňuje preberanie zodpovednosti za svoj život zo strany jednotlivcov. Týka sa to tak vzdelávania, uplatnenia sa v zamestnaní, aktivít vo voľnom čase, občianskej angažovanosti, zdravého životného štýlu a rozhodovania v rôznych oblastiach sebarealizácie. Byť zodpovedným za svoj život, za to, čo sa naučím (vo formálnom, neformálnom a informálnom učení sa), či sa uplatním na trhu práce alebo budem aktívnym občanom je spôsob života, ktorý nie je vlastný každému a treba sa naučiť byť aktérom, nie pasívnym prijímateľom podmienok. Jednou z možností ako prispieť k tomu, aby sa žiaci postupne stávali aktérmi svojho života je poskytovať im súbežne so vzdelávaním aj efektívne výchovné poradenstvo už na základnej škole.

Výchovné poradenstvo (guidance and counseling) sa v zahraničných štúdiách člení na:

- **Vývinové** – pomáha žiakom rozvíjať svoje potenciality, chápať vývinové úlohy a procesy, stanoviť si a dosahovať realistické ciele, harmonizovať rôzne aspekty osobnostného, sociálneho, morálneho, študijno-profesijného / kariérového vývinu.

- **Preventívne** – umožňuje žiakovi identifikovať oblasti slabých stránok a negatívnych aspektov seba a objavovať možnosti ako sa vyhybať negatívnym a budovať pozitívne prostredie.
- **Kuratívne** – pomáha žiakovi riešiť problémy a učí ich postupy vedúce k ich vyriešeniu.
- **Terapeutické** – reštrukturalizácia priorít, uskutočňovanie behaviorálnych modifikácií a využívanie ďalších postupov vyplývajúcich z potrieb klienta.

Poradenský servis poskytuje:

- Hodnotiace služby – diagnostika (získavanie údajov, ich vyhodnocovanie a interpretácia).
- Poradenské služby – v akademickom, profesionálnom, osobnostnom a sociálnom vývine.
- Informačné služby – týkajúce sa rôznych aspektov života, zahŕňajúc informácie „o sebe“ a informácie o vzdelávacom systéme, svete práce, sociálnych aspektoch života a pod.

Nastavenie aktivít a ich špecifikácia v horizontálnej aj vertikálnej rovine (rodičia, učitelia, výchovní poradcovia, metodici, špeciálni pedagógovia, psychológovia, lekári a i.) sú v našom systéme výchovného poradenstva adekvátne. Nie sú však vytvorené vhodné podmienky a stanovené časové dotácie pre ich realizáciu. Predovšetkým je naliehavou úlohou na úrovni ministerstva školstva vyriešiť problém pracovného zaradenia výchovných poradcov a úprav ich pedagogických úväzkov. Sú to ľudia, ktorých nie je možné jednoducho nahradiť, vymeniť – majú vedomosti, dlhoročné skúsenosti, so záujmom o problematiku, ktorí sa iniciatívne angažujú v systéme výchovného poradenstva v prospech svojich žiakov a vnímajú veľmi dobre ich potreby. Neriešenie tejto otázky je veľkou prekážkou plného využitia poradenstva v školstve a prehliadanie zásluh výchovných poradcov v tomto systéme je veľkým omylom, až urážkou.

Naša **konceptia systému výchovného poradenstva** je v súlade so svetovými trendmi rozvoja týchto služieb na všetkých stupňoch vzdelávania a môže byť vzorom pre iné krajiny, ak sa bude klásť dôraz na holistický prístup k žiakovi, celoživotnú vývinovú perspektívu, zohľadňovanie charakteristík vývinových štádií a neustále skvalitňovanie, inováciu postupov a metód výchovného poradenstva.

Ad/ Holistický prístup

Ak vychádzame z názoru, že akákoľvek služba je lepšia než žiadna služba potom aj izolované iniciatívy majú svoju váhu. Mnohé aktivity laického alebo rovesníckeho poradenstva, zapájanie sa občianskych združení do riešenia niektorých problémov žiakov v etnických alebo náboženských komunitách sú záslužné. Ak však hovoríme o systéme výchovného poradenstva v školstve, ide o inú štruktúru a komplexnejšie ponímanie. Žiaci na primárnom a sekundárnom stupni vzdelávania sú vo vývine a prechádzajú citlivými štádiami alebo bodmi sebarozvoja – intelektuálneho, emocionálneho, sociálneho, profesionálneho, morálneho a pod. Preto je z odborného hľadiska dôležité vnímať žiaka v jednotlivých, predovšetkým v raných tzv. formatívnych vývinových štádiách komplexne a podporovať aktívnu spoluprácu žiakov, učiteľov, rodičov, výchovných poradcov, psychológov, špeciálnych pedagógov a ďalších odborníkov systému výchovného poradenstva. Žiak nie je vnútorne rozdrobený na rôzne sekcie, a preto rôzni odborníci nemôžu s ním vstupovať do kontaktu izolovane. Ak sa stretávame s oddelenými koncepciami pre intelektuálny, sociálny, morálny, partnersko-maritálny a rodinný alebo študijno-profesijný / kariérový vývin je to členenie v záujme gnozeologickom, tvorí základ vedeckej

syntézy a parciálny pohľad nedá sa automaticky aplikovať na oblasť služieb pre žiakov na základných školách. Okrem informácií zdieľaných prostredníctvom posudkov a odporúčaní by sa mala rozvíjať spolupráca aj formou spoločných stretnutí, diskusií a participácií na triednych a skupinových aktivitách žiakov.

Pozornosť sa v súčasnosti sústreďuje aj na skvalitňovanie služieb pri rozhodovaní sa žiakov základnej školy pre ďalšie vzdelávanie a odbornú prípravu. **V žiadnom prípade sa voľba povolania nemôže spájať s náborom alebo jednorazovým testovaním „prof-orientácie“ v 8. alebo 9. ročníku základnej školy.** V našom ponímaní sa to spája s poradenstvom v profesionálnom vývine, čo je tradičný termín zaužívaný u nás pre kariérové poradenstvo v rezorte školstva. Nie je chybou, ak sa na základnej alebo strednej škole hovorí o kariérovom poradenstve, nakoľko je to celosvetovo prijatý názov, ktorý zastrešuje poradenstvo súvisiace so vzdelávaním, odbornou prípravou a adaptáciou vo svete práce v ktoromkoľvek štádiu vývinu jednotlivca. Do kariérového poradenstva patrí rovnako primerané poznávanie sveta práce na prvom stupni vzdelávania, prehľbovanie sebazpoznávania na druhom stupni, voľba strednej školy, ako aj poradenstvo pri rekvalifikácii alebo získavaní odborných zručností nezamestnaných. Ak je špecializované kariérové poradenstvo pre nezamestnaných účinnou službou pre dospelých, často poskytovanou súkromnými agentúrami, neznamená to, že je možné rovnakým spôsobom pristupovať k žiakom v rozporuplnom vývinovom období formovania vlastnej identity. Ide o štádium, kedy sa hľadajú odpovede na otázky: „Kto som? Čo chcem? Čo môžem?“ **Preto nenachádzame odborné opodstatnenie pre vyčleňovanie poradenstva pri výbere strednej školy a voľbe odborného vzdelávania na základnej škole z komplexného systému výchovného poradenstva.**

Ad/ Celoživotné vzdelávanie a celoživotné poradenstvo

Podľa **Stratégie celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva** (MŠ SR, 2007, s. 6) je celoživotné vzdelávanie cieľovou a nepretržitou vzdelávacou činnosťou, ktorej účelom je zlepšovať vedomosti, zručnosti a kompetencie. Podľa Európskej komisie sa celoživotné vzdelávanie chápe ako koncept zastrešujúci všetky systémy vzdelávania – formálne, neformálne, informálne a všetky stupne vzdelávania – predškolské vzdelávanie, vzdelávanie na základnej škole, strednej škole a vysokej škole a ďalšie vzdelávanie.

V rámci **psychológie životnej cesty** (life-span psychology) sú definované vývinové štádiá, tranzitné štádiá, vývinové úlohy a zmeny (kvantitatívne a kvalitatívne, predvídateľné aj náhodné) v celoživotnom cykle ľudského života od narodenia až po smrť. Vývin (ontogenéza) a vývoj (fylogenéza) sa v našich konceptoch rozlišuje a hovoríme o vývinovej psychológii, kým v českých publikáciách sa stretávame s vývojovou psychológiou (Vágnerová, 2012 a i.). Vývin sa prevažne chápe ako dynamické vyrovnávanie sa vnútorných daností jedinca s požiadavkami vonkajšieho prostredia a prostredníctvom zvládania vývinových kríz (Erikson, 1968, 1980). Zvládaním vývinových kríz sa vzrástá vnútorná psychická sila, jedinec sa vyvíja k dokonalejšej bytosti schopnej adaptovať sa v rôznych realizačných úrovniach, plniť očakávané sociálne roly (dieťa, žiak, rodič, občan, zamestnanec a i.). Vychádza sa z predpokladu, že časový rozvrh denných aktivít má svoje limity a človek sa s rôznou intenzitou a časovou dotáciou venuje rôznym činnostiam, pričom platí, že sa vyvíja vždy len v smere svojho osobného nasadenia, a to tak v pozitívnom ako aj negatívnom zmysle. V škole trávi žiak veľké množstvo času, ale aký

smer vnútornej cesty sebarozvoja získava je ťažké odhadnúť, ak sa škola sústreďí len na získavanie vedomostí.

V *celoživotnej vývinovej perspektíve* platí kumulatívny princíp – každé štádium vyžaduje zvládnuť dané vývinové úlohy, pričom sa sukcesívnosť štádií zachováva, ale neprekrýva sa rovnako u všetkých žiakov s ich chronologickým vekom alebo označením ročníka školskej dochádzky. To, čo žiak získa v jednom vývinovom štádiu sa uplatňuje vo vyššom štádiu a komplexne využíva v tzv. tranzitných štádiách, kedy spoločnosť kladie pred žiaka úlohy, ktorým sa nedá vyhnúť, napríklad voľba strednej školy, voľba vysokej školy, hľadanie si zamestnania. Nesplnené, nevyriešené vývinové problémy sa ako rezíduá prenášajú do ďalších štádií a komplikujú človeku život v rôznych realizačných rovinách. Nesamostatnosť, nerozhodnosť, nedostatok sebadôvery, osvojený životný štýl spočívajúci v naučenej bezmocnosti sa prenáša z obdobia dospievania do ranej dospelosti a niekto nedosiahne dospelosť v psychologickom a sociálnom zmysle možno nikdy.

Pre systém výchovného poradenstva je výsostne žiaduce, aby sa dodržiaval vývinový princíp a využívali sa vedecky podložené charakteristiky jednotlivých štádií tak, aby moderné postupy a metódy neboli len odborne prijaté, ale aj sa využívali diferencovane predovšetkým s prihliadaním na individuálne potreby žiakov, vrátane žiakov so ŠVVP. Individuálny prístup je oveľa komplexnejší než individuálny študijný plán, poskytovanie úľav, výnimiek a podpory zo strany asistentov.

Ad/ Rozvoj a inovácia postupov a metód výchovného poradenstva

Neustále skvalitňovanie postupov a metód výchovného poradenstva, ich tvorba a inovácie v súlade s hlavnými prúdmi teoretického myslenia v oblasti psychológie, pedagogiky, sociológie a ďalších vied. Cieľom je vychádzať v ústrety individuálnym potrebám žiakov a súčasne predchádzať formalizmu, uniformite a neefektívnemu využívaniu jednotlivých postupov a metód.

Požiadavka inovácií sa týka rovnako individuálneho ako skupinového poradenstva. V individuálnom poradenstve treba inovovať prístupy a prijať nové trendy, kde okrem „na klienta orientovaného prístupu“ (rogersovský prístup sa nedá dobre využiť u žiakov, ktorí ešte nedospeli do štádia sebareflexie), testovania (diferenciálna diagnostika vs. pozitívna diagnostika), rôznych typov interview a iných metód, treba ďalej rozvíjať aj prístupy vychádzajúce z naratívneho prístupu (konštruktivizmus), všeobecnej teórie učenia, teórie chaosu a „šťastných náhod“ a pod.

V skupinovom poradenstve môže dochádzať k stagnácii, ak sa dlhodobo opakujú rovnaké postupy prevzaté z pôvodných skupinových aktivít sociálnopsychologických výcvikov, encounter, vzdelávacích manažérskych kurzov alebo koučovania bez tvorivej inovácie a primeranej aplikácie. Niektoré postupy, účinné pre dospelých, nie sú pre žiakov vhodné. Tak vo výchove a vzdelávaní, aj v poradenstve nemôžu úlohy a očakávanie ani príliš predbiehať, ale ani príliš zaostávať za vývinovými kapacitami žiakov.

Je celý rad aktuálnych konceptov, ako je seba-účinnosť, self-koncept, pozitívny atribučný štýl, sebazpoznanie – sebakontrola – sebamanažovanie, rozhodovacie stratégie, akčné plánovanie, ale aj observačné (modelovanie, shadowing) alebo operačné učenie (klasické podmieňovanie), ktoré je treba adekvátne včleniť do systému výchovného poradenstva v súlade s potrebami žiakov v jednotlivých vývinových štádiách. Niektoré vývinové štádiá sú z hľadiska vekovej kohorty

žiakov a priradených vývinových úloh vyrovnaneršie, iné sú značne diferencované. Poradenský proces sa rozvíja predovšetkým v súlade s úrovňou jednotlivých žiakov v rámci daného štádia a jeho kvalita súvisí s aplikáciou adekvátnych prostriedkov.

Vzhľadom na akceleráciu vývinu, ale aj posúvanie niektorých charakteristík vývinu do ďalších štádií (sobášnosť, ekonomická nezávislosť, formovanie identity v oblasti ideovej a interpersonálnej) prestávajú platiť tradičné vymedzenia štádií osobnostného, sociálneho a profesionálneho/ kariérového vývinu, čo kladie zvýšené nároky na **longitudinálny**, ale aj **prierezový výskum**, ktorý je základňou pre vyvíjanie adekvátnych metód a postupov.

Pre psychológov je rozhodujúce vyrovnať sa s požiadavkami EuroPsy – THE EUROPEAN CERTIFICATE IN PSYCHOLOGY (2011).

V pôvodných dokumentoch (2006, 2011) sú **profesionálne kontexty** definované oveľa širšie než v slovenskom preklade. Označujú určité typy prostredia, v ktorých psychológovia poskytujú svoje služby formou priameho kontaktu konkrétnym typom klienta (pacient, žiak, pracovník, manažér, športovec, šofér a pod.).

EuroPsy uvádza nasledovné profesionálne kontexty:

- (1) Clinical & Health
- (2) Education
- (3) Work & Organisations
- (4) Others.

Je zrejmé, že ide o kontext, v ktorom sa psychológ uplatňuje a nie o odbor štúdia, resp. členstvo v psychologickkej komore. V slovenskom preklade je pod príslušnými zarážkami uvedený nie kontext, ale špecializácia:

- (1) Klinická psychológia
- (2) Pedagogická psychológia
- (3) Pracovná psychológia
- (4) Iné.

Pokladáme za podstatné definovať aký kontext vyžaduje akých psychológov a predíde sa tým mnohým konfliktom alebo nedorozumeniam.

Tiež je otázkou, akých odborníkov, na akej úrovni a či v súlade s univerzitami, ktoré sú v hodnotení kvality na popredných miestach rebríčka kvality pripravujú pre prax naše katedry psychológie.

Ad/ **Výchovné poradenstvo pre žiakov na primárnom stupni vzdelávania**

Školský vek je obdobím, v ktorom musí „dieťa potvrdiť svoje kompetencie, pracovať a plniť povinnosti tak, ako to spoločnosť od neho očakáva“ (Vágnerová, 2012, s. 255). Je to obdobie, ktoré S. Freud nazýva obdobím latencie, E. H. Erikson hovorí o vývinovej kríze „usilovnosť vs. menejcennosť“ a Z. Matějček ho považuje za obdobie konsolidácie.

Vychádzame z členenia školského veku na tri fázy:

- raný školský vek (6 – 9 rokov),
- stredný školský vek (9 – 11/12 rokov).
- starší školský vek (11/12 rokov – 15 rokov).

Raný školský vek – deti sa zo sveta hier, v ktorom samostatne alebo spolu s inými deťmi zdieľali svet fantázie, pohybu a radosti, kde neboli vystavené nejakým presným kritériám

hodnotenia začínajú plniť prvé jasne definované úlohy. Musia **svoje správanie ovládať, adaptovať sa**. Tak, ako sa v detstve učili dobre chodiť, dobre hádzať veci, teraz sa učia čítať, písať, počítať a iné školské predmety, čo vyžaduje trvalú pozornosť a usilovnosť. Výraznými autoritami sú v tomto období rodičia a učitelia a niektorí ďalší ľudia patriaci do odbornej kategórie „významní iní“ – nie významní z hľadiska úspechu, ale pre dieťa. Rodičia ovplyvňujú svoje deti priamo alebo nepriamo, úmyselne alebo neúmyselne tým, čo robia, čo hovoria a čo vo svojich deťoch vyvolávajú.

Stredný školský vek sa dá považovať za úsek života, v ktorom sa nevyskytujú žiadne vývinové medzníky či „uzlové body“ biologického, intelektuálneho, sociálneho alebo emocionálneho vývinu. Ide o obdobie citovej stabilizácie. Zdravo sa vyvíjajúce deti sú v tomto období **horlivé, zapájajú sa do situácií, kde treba dosiahnuť cieľ, túžia niečo vytvárať, dokončiť, urobiť niečo dobre, ba dokonca čo najlepšie** – čo E. H. Erikson (1959, 1980, 1994) nazýva *zmyslom pre usilovnosť*. Hodnotenie a úspech stimulujú osobnostný rast, no tiež môžu byť príčinou *pocitu menejcennosti, nedostatočnosti*, ak žiak nie je schopný podať primeraný výkon a dosiahnuť úspech. Tak úspechy získané usilovnosťou, ktoré sa premietajú do „sebaúčinnosti“ a zdravého sebavedomia, ako aj neúspechy a z nich vyplývajúca menejcennosť sa odrážajú v ďalších vývinových štádiách v rôznych oblastiach života žiaka. Za najdôležitejšie sa v tomto období považuje udržanie zmyslu pre usilovnosť prostredníctvom *pozitívnej identifikácie* sa s tými, čo niečo vedia a vedia aj ako to naučiť iných. Podstatnou zložkou *iniciatívy je svedomitosť*, čo súvisí s objavením sa novej sily nazývanej „*vnútorný hlas*“ (Erikson, 1968). Je to ontogenetický *stavebný kameň morálky*. Svedomie dieťaťa môže byť primitívne, kruté alebo nekompromisné až škodlivé pre jeho duchovný svet aj morálku, ak sa dieťa učí príliš inhibovať vo všetkom a byť príliš poslušné. Absencia svedomia, morálky, adaptácie je však opačným extrémom. Správanie školákov možno v tomto období ešte jednoduchšie ovplyvňovať než v ďalších vývinových štádiách. Treba adekvátne využívať behaviorálne postupy zamerané na posilňovanie alebo vyhasínanie určitých spôsobov verbálneho i neverbálneho správania. Z toho vyplýva, že poradcovia by mali využívať overené, efektívne a primerané techniky na úplnú elimináciu alebo oslabenie deviantného správania (Egbo, 2015).

Starší školský vek prináša novú kvalitu – začína sa relatívne diferencovaný **boj o jedinečnosť vlastnej osobnosti – osobnostnú identitu** (pričom niekto krízu „identity – konfúzie rol“ neprežíva, pretože identitu buď prevezme od iných alebo zostane v štádiu rozpoltenosti, revolty, proti všetkému sa búri a nič nepodniká). Žiaci v tomto období začínajú presadzovať svoje záujmy, formovať svoje názory a postoje, rozvíjať medziľudské vzťahy. Po relatívne pokojnom strednom školskom veku, nastáva čas zmien súvisiacich s dospievaním (pubescencia), aby sa v adolescencii otvorili cesty k rôznym rovinám sebarealizácie. Významnou vývinovou úlohou je voľba strednej školy a / alebo povolania.

Úlohy pre výchovné poradenstvo sú v tomto období značne diferencované a vyžadujú spoluprácu viacerých odborníkov pri stimulácii a optimalizácii vzdelávacieho, osobnostného, sociálneho a profesionálneho / kariérového vývinu.

Dôvody pre rozvoj výchovného poradenstva na základných školách môžeme porovnať napríklad s prehľadom, ktorý predkladajú odborníci riadiacim orgánom školstva v Nigérii v skrátenej koncepcii „GUIDANCE AND COUNSELLING FOR THE PRIMARY SCHOOL CHILD“ (Idowu). Na základných školách predpokladajú aktívnu spoluprácu medzi poradcami, učiteľmi, rodičmi a riadiacimi orgánmi.

Prečo potrebujú deti na základnej škole výchovné poradenstvo (guidance and counseling)?

1. V raných štádiách života sa dajú ľahšie ovplyvniť záujmy, naštartovať talenty, rozvíjať schopnosti a zručnosti. Ak sa výchovné poradenstvo nerealizuje v citlivých a rozhodujúcich fázach života znamená to pre žiakov veľkú stratu.
2. Pomerne veľký počet žiakov na základnej škole potrebuje špeciálnu poradenskú pomoc. To, že mnoho ľudí vedie nešťastný a neproduktívny život, že sú väznice obsadené neprispôsobivými ľuďmi vyvoláva otázku, či nemohli viac profitovať z odbornej pomoci už na základnej škole a nastaviť sa od začiatku inak, vhodnejšie.
3. Je nutné zastaviť vlnu narastania maladaptívneho správania v školskom systéme a v bežnej spoločnosti. Mnoho bezdomovcov, drogovu závislých, násilníkov, zlodějov a kupliarov mohlo možno nájsť lepší život a iné spôsoby svojej existencie, keby sa boli v skorších obdobiach stretávali s odborníkmi a rovesníkmi a riešili svoje problémy v poradenských situáciách.
4. Je treba vyhľadávať nadané deti v spoločnosti a poskytnúť im podmienky, aby mohli naplno rozvinúť svoje talenty. To je možné robiť len prostredníctvom poradenských stratégií.
5. Súčasný stav spoločnosti a ekonomický tlak na život rodín spôsobuje nové sociálne problémy. Pri zmenách k lepšiemu je potrebná aj pomoc poradcov.
6. Chudoba mnohých domácností (komunit) vyžaduje pomoc „guidance and counselling“ realizovanú ako terénne poradenstvo.
7. Je treba poskytnúť dieťaťu na základnej škole pevný základ pre budúcnosť, pre jeho ďalší vývin, psychologický, sociálny a celkový osobnostný rast. Treba si uvedomiť, že život začína narodením a nie adolescenciou, na strednej škole.

Viacerí autori zdôrazňujú, že **základná škola je najdôležitejšou fázou výchovno-vzdelávacieho procesu** z hľadiska formatívneho a z hľadiska prevencie negatívnych javov. Detská myseľ je otvorená a treba ju naplniť, nastaviť na zmysluplný život (Egbo, 2015). Rozvíjať a realizovať poradenské programy v rámci výchovného poradenstva (guidance and counselling) na základnej škole sa pokladá za naliehavú úlohu súčasnosti. Je veľkou škodou, ak sa „guidance and counseling“ neposkytuje – **ak by sa výchovné poradenstvo neposkytovalo deťom v období, keď sú z vývinového hľadiska schopné a ochotné čo najviac získať pre zmysluplný život a adaptáciu v spoločnosti.**

LITERATÚRA

EGBO, J. O. E. *Need for guidance and counselling at the primary school level: Early intervention strategies for school children*. British Journal of Education, 2015, vol. 3, no. 6, p. 1-8.

ERIKSON, E. H. 1980 (reissued 1994). *Identity and the Life Cycle*. New York; London: Norton & Company.

ERIKSON, E. H. 1968 (reissued 1994). *Identity: Youth and Crisis*. New York; London: Norton & Company.

EuroPsy – the EUROPEAN CERTIFICATE IN PSYCHOLOGY. Dostupné na:
http://www.europsy.lu/documents/EuroPsy_Regulations-July_2011.htm >

KOŠČO, J. a kol. 1987. *Poradenská psychológia*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

LANGMEIER, J. – KREJČÍŘOVÁ, D. 2006. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

SOUMELI, L. K. *Career counseling in secondary education: a comparative approach of guidance services between Greece and France*. sRA – 7: *The SynErgy Forum*, 27 – 30 september 2012. *Výstupy z riešenia projektov ESF v rokoch 2007 – 2013*.

Stratégia celoživotného vzdelávania a celoživotného poradenstva. 2007. Bratislava: Ministerstvo školstva SR.

VÁGNEROVÁ, M. 2012. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum.

Become an Elementary School Guidance Counselor in 5 steps. Dostupné na:
[http://learn.org/articles/Elementary_Guidance_Counselor_Become ...](http://learn.org/articles/Elementary_Guidance_Counselor_Become...)

IDOWU, S. 1992. *Guidance and Counselling for Primary School Child*. Dostupné na:
[http://www.unilorin.edu.ng/journals/education/ije/dec1992/GUIDANCE%20%20AND%20%20%20COUNSELLING%20%20FOR%20%20THE%20%20PRIMARY%20%20SCHOOL%20CHILD.pdf](http://www.unilorin.edu.ng/journals/education/ije/dec1992/GUIDANCE%20AND%20%20%20COUNSELLING%20%20FOR%20%20THE%20%20PRIMARY%20%20SCHOOL%20CHILD.pdf)

NEWGENT, R. A. – LEE, S. M. – DANIEL, A. F. 10/1/2005. *Addressing Needs Barriers of At-Risk Elementary Students*. Dostupné na: [http:// www.ncda.org/aws/NCDA/pt/sd/news_article_5102...](http://www.ncda.org/aws/NCDA/pt/sd/news_article_5102...)